

Branko Tošović

PUBLICISTIČKI STIL U SISTEMU FUNKCIONALNIH STILOVA

Da bi se shvatilo mjesto publicističkog stila (u daljem tekstu PS) u sistemu funkcionalnih stilova, treba poći od opšte diferencijacije jezika. A ona izgleda ovako.

U zavisnosti od niza okolnosti, a prije svega od saodnosa u tergeminsu društvo-čovjek-jezik, dolazi do vrlo širokog i kompleksnog razuđivanja jezika. Njegova globalna razgrađenost sastoji se od nekoliko osnovnih tipova: 1) teritorijalnog (dijalekti, narječja, urbani govor, varijante i sl.), 2) socijalnog (žargoni, argoi, sociolekti, tajni jezici i sl.), 3) polnog (muška i ženska varijanta jezika), 4) starosnog (dječiji govor, govor omladine, odraslih, starijih osoba), 5) funkcionalnog (funkcionalni kompleksi, međustilovi, funkcionalni stilovi, podstilovi, žanrovi), 6) individualnog (individualni govori, idiolekti).

Razmatranje položaja PS treba, prije svega, locirati u sistem *globalne diferencijacije jezika*. Ovaj saodnos daje sljedeće interakcije:

1. PS - dijalekat, narječje, varijanta
2. PS - žargon, argo, tajni jezici
3. PS - muška i ženska varijanta jezika
4. PS - jezik starosnih grupacija
5. PS - idiolekti
6. PS - funkcionalni stilovi

Iako su sve vrste diferencijacije jezika na ovaj ili onaj način korelativne sa pojmom o kome govorimo, jedna se po značaju izdvaja - to je funkcionalna. U osnovi modela funkcionalnostilske diferencijacije jezika nalaze se dva kategorijalna pojma: karakter odnosa i tip odnosa. Karakter odnosa podrazumijeva utvrđivanje specifičnosti veza u funkcionalnostilskoj diferencijaciji jezika i njihovo osmišljavanje kao posebnih sistema, nadsistema, međusistema i podsistema, koji i čine tip odnosa. Karakter odnosa i tip odnosa u funkcionalnostilskoj diferencijaciji jezika toliko su izukršteni i usložnjeni da se za cjelovito osmišljavanje čini veoma pogodnim uvođenje pojma **funkcionalnostilske integracione cjeline**, pod kojim podrazumijevamo vrste funkcionalnostilske razgradnje jezika koje čine zaseban kompleks u formi sistema, podsistema, nadsistema i međusistema. Time se, po našem mišljenju, može riješiti najsloženiji problem u funkcionalnostilskom raslojavanju jezika - problem međuvarijantnih oblika. U opštoj funkcionalnostilskoj diferencijaciji jezika izdvajamo sljedeće integracione cjeline: funkcionalne komplekse, međustilove, funkcionalne stilove, podstilove i žanrove.

Pojam o kojem govorimo spada u funkcionalne stilove u koje još spadaju četiri funkcionalna stila: književnoumjetnički, naučni, administrativni i razgovorni.

Da bi se odgovorilo na pitanje kakvo je mjesto PS u sistemu funkcionalnih stilova, mora se, dakle, poći od cjelokupne funkcionalnostilske diferencijacije jezika. To znači da je PS neophodno razmatrati u odnosu na sve funkcionalnostilske integracione cjeline, i to u odnosu na a) funkcionalnostilske komplekse, b) međustilove, c) funkcionalne stilove, d) podstilove, e) žanrove.

Prije toga, radi jasnoće, treba istaći šta podrazumijevamo pod pojmom PS. *Publicistika* u najširem smislu označava djelatnost posvećenu aktuelnim problemima i pojavama iz svakodnevnog života. Pri tome se najčešće ima u vidu novinarstvo, periodična štampa i dio književnosti koji je po sadržaju i

načinu izražavanja blizak novinarstvu. Osnovni dio publicistike objavljuje se u periodici. Prema tome, PS jedan je od funkcionalnih stilova koji nalazimo u publicistici, odnosno novinarstvu.

Prva interakcija: PS - funkcionalnostilski kompleksi

a) PS - pismeni - usmeni funkcionalnostilski kompleks. Postoje tri grupe stilova. Jedni su oni čiji je primarni oblik realizacije pismena forma (književnoumjetnički, naučni, administrativni). Drugi su oni kod kojih je primaran oblik usmena forma (razgovorni stil). U treću grupu spadaju funkcionalni stilovi kod kojih su jednako koegzistentna oba oblika. Takav je PS, sastavljen od dva dijela - jezika štampe i raznih publicističkih izdanja (pismena forma) te jezika radija (isključivo usmena forma) i televizije (preovladava usmena forma). Usmene i pisane forme funkcionalnih stilova imaju svoje specifičnosti u karakteru komunikacijskog kanala. Obje sadrže dvije vrste kanala: a) kanal jednosmjernе komunikacije, u kojem postoji direktna veza (od pošiljaoca ka primaocu), b) kanal dvosmjernе komunikacije, u kojem postoji povratna veza (pošiljalac - primalac - pošiljalac). Prvi kanal, ili simpleksni kanal, karakterističan je za monološke sklopove, a drugi, dupleksni, za dijaloške. U svakome funkcionalnom stilu može se naći i monološka i dijaloška forma, odnosno jednosmjerna i dvosmjerna komunikacija. U PS simpleksnu vezu imamo u informativnim žanrovima, a dupleksnu u intervjuima, razgovorima, anketama i sl.

b) PS - civilni - vojni funkcionalnostilski kompleks. Ova interakcija daje razgraničenje između civilnog i vojnog publicističkog stila. Ona, na žalost, kod nas uopšte nije istražena. I jedan i drugi kompleks ima sistem normi, čije mehaničko prenošenje može da dovede do nesistemskih pojava.

c) PS - profani - sakralni funkcionalnostilski kompleks. Ovdje se u fokusu nalazi religiozna i nereligiozna publicistika, odnosno vjerski i svjetovni stil izražavanja. Ova se interakcija uslozjava ako u sistem funkcionalnih stilova uključimo religiozni stil (koji, istina, nalazimo samo u nekim klasifikacijama).

d) PS - strukovni - nestrukovni. Budući da je PS upućen na širok auditorij različite stručne i profesionalne orijentacije, on se može dovesti u vezu sa jezikom struke, odnosno jezicima struka.

Druga interakcija: PS-međustilovi. Ako jezički izraz stoji na graničnom području funkcionalnih stilova, odnosno ako ima elemente dvaju ili više funkcionalnih stilova, ali ne toliko da bi obrazovao funkcionalnostilski kompleks (koji nastaje samo u opozicijama), govorimo o međustilovima. U našoj klasifikaciji međustilovima smatramo: epistolarni, memoarski, reklamni, oratorski, esejistički, scenarijski stil (stil televizijskih i filmskih scenarija). Najizraženiju interakcijsku povezanost nalazimo između publicističkog i reklamnog stila, koji kao međustil stoji na granici između administrativnog i PS. Ova interakcija daje izuzetno velik broj saodnosa.

Treći saodnos: PS - funkcionalni stilovi. Funkcionalni stilovi su, najkraće rečeno, sistemske jezičke realizacije (ili jezički izrazi) u pojedinim vidovima ljudske djelatnosti. Oni su prilično fleksibilne cjeline: zatvorene onoliko koliko je potrebno da obrazuju sistem i otvorene onoliko koliko je neophodno da se ne naruši taj sistem (otvorene za sve što je sistemsko u drugim). Bitno je istaći da funkcionalni stilovi imaju poroznu sistemnost - sistemnost propustljivu u oba pravca (ekstra i intra), koja dosta podsjeća na sistemnost klimatskih pojaseva. Takva sistemnost uslovljava da granice između pojedinih funkcionalnih stilova nisu stroge, precizne, čvrste, stabilne, već su, naprotiv, prilično uslovne i prilično elastične. Polazeći od svega toga, funkcionalne stilove definišemo kao ekstralingvistički uslovljene sistemske realizacije jezika u određenim oblastima ljudske djelatnosti sa specifičnom intralingvističkom (paradigmatском i sintagmatskom) struktuiranošću, matematičkom - statističkom zakonomjernošću (frekvencijom i vjerovatnoćom upotrebe jezičkih sredstava), manjom ili većom tradicionalnošću i istorijskom zasnovanošću. U definiciji imamo sljedeće bitne elemente za interakciju PS - drugi funkcionalni stil: 1) sistemnost, 2) specifičnost djelatnosti koja se pokriva, 3) intralingvis-

tička (paradigmatска i sintagmatsка) organizacija, 4) frekvencija i vjerovatnoća upotrebe jezičkih i nejezičkih sredstava, 5) tradicionalnost, 6) istorijsка utemeljenost. Takva interakcija može se modelirati u formi binarnog ili višečlanog funkcionalnostilskog poliedra PS.

Ova interakcija daje sljedeće saodnose: 1) PS - književnoumjetnički stil, 2) PS - naučni stil, PS - administrativni stil, PS - razgovorni stil. 2) PS - dva ili više funkcionalnih stilova.

Četvrta interakcija: PS - podstilovi funkcionalnih stilova. Ovaj saodnos predstavlja dalje produbljivanje interakcije PS - funkcionalni stil i daje kompletniju sliku mjesta PS u sistemu funkcionalnih stilova. On se gradi na hijerarhijski jednakim i hijerarhijski nejednakim paralelama: prvi slučaj imamo ako sučeljavamo podstilove PS sa podstilovima ostalih funkcionalnih stilova, drugi ako sučeljavamo kompletan PS sa nekim podstilom drugog ili drugih funkcionalnih stilova.

Peta interakcija: PS - žanrovi. Ovdje imamo situaciju identičnu situaciji u četvrtoj interakciji -a) odnos PS - žanrovi drugih funkcionalnih stilova, b) odnos žanrovi PS-žanrovi ostalih funkcionalnih stilova. U okviru ovoga stila neophodno je razlikovati stil izražavanja u sredstvima masovnog informisanja i stil izražavanja u publicističkim djelima. Prvi se može nazvati novinarskim, a drugi monografsko-publicističkim. U okviru ovoga prvoga postoji nekoliko podstilova: a) informativni (članak, kraća informacija, šira informacija, hronika, pregled pisanja štampe, saopštenje, intervju, izvještaj i sl.), b) analitički (uvodnik, komentar, osvrt, kritički članak, prikaz, recenzija itd.), c) književnpublicistički (reportaža, feljton, pamflet i dr.), d) enigmatski (ukrštenice, rebusi, i druge enigme) i stripovni (stripovi). Žanrovsku raznovrsnost ovog stila pojačava raznovrsnost i specifičnost samih medija (štampe, radija, televizije). Važno je istaći da svi funkcionalni stilovi imaju osnovni (preovlađujući) i dopunski način realizacije. Kada se govori o ovome u okviru PS, jasno je da se ne može dati jednoznačan odgovor. On, u stvari, može biti samo trodjelan: pismeni oblik realizacije karakterističan je za štampu, usmeni za radio, a usmeno-pismeni (sa dominacijom prvog i uz dodatnu ikoničnost) za televiziju.

Informacija koju prenose funkcionalni stilovi uslovno se može podijeliti na dva osnovna segmenta (uslovno jer čine organsku cjelinu): semantičku i formalnojezičku ili samoinformaciju. Ove dvije vrste informacije imaju u stilovima različite vrijednosti i stupaju u raznorodne odnose. Ukoliko se težište stavlja na jednu od njih, govori se o osnovnoj informaciji, a ona druga označava se kao dopunska. Osnovna je gotovo uvijek semantička, a dopunska je obično formalnojezička. Informacija koju nose funkcionalni stilovi može biti jasno izražena ili, pak, skrivena, pa se može govoriti o eksplicitnoj i implicitnoj informaciji. U funkcionalnim stilovima uvijek postoji nešto svjesno i nešto nesvjesno te je stoga opravdano razlikovati informaciju koja ima svjestan ili nesvjestan karakter. Zatim, stil nosi u sebi elemente što se mogu naći u drugim stilovima, kao što sadrži osobine karakteristične samo za dati stil. Takva distinkcija dovodi do razlikovanja opšte (univerzalne) i specifične informacije. Osim toga, informacija može biti ezoterička (tajna, skrivena, razumljiva samo određenom recipijentu) i egzoterička (opštedostupna, opšterazumljiva, namijenjena bilo kome). Ona takođe ima svoj kvalitet i kvantitet, može biti bogata i siromašna, složena i jednostavna i sl.

Sve ovo nalazimo i u PS. Semantička informacija PS predstavlja informaciju o onome što je predmet interesovanja novinara. Karakter te informacije zavisi od niza faktora, a prije svega od vrste karaktera žanra u kome se ona prezentira.

Osnova svih stilova je standardni jezik - oni se grade na bazi važećih normi. Tek u procesu struktuiranja iskaza dolazi do različitog stepena nepridržavanja normi. Odstupanja imaju dva osnovna oblika: svjesno i nesvjesno. Svjesno predstavlja namjerno narušavanje jezičkih normi radi stvaranja posebnih stilskih efekata. U sistemu funkcionalnih stilova ono se maksimalno primjenjuje u književnoumjetničkom stilu, a minimalno i gotovo nikako u ostalim funkcionalnim stilovima, između ostalog

u PS, pogotovo u njegovim "ortodoksnim" tekstovima. U PS namjerno odstupanje nema nikakvu svrhu jer najveći dio tih tekstova ima isključivo referencijalnu funkciju. Ali i ovdje treba voditi računa o žanrovskoj raznovrsnosti PS. Dok u informativnim pa i u analitičkim tekstovima jača svjesna odstupanja od jezičke norme predstavljaju narušavanja stilskih normi tih žanrova, dotle književnopublicistički tekstovi dozvoljavaju takve promjene. S druge strane, nesvjesna odstupanja od norme mogu se pojaviti u svakoj vrsti publicističkog teksta, a do njih dolazi kada se ne vodi računa o jezičkome izrazu ili se pak dovoljno ne poznaju standardnojezičke norme. To mogu biti jezičke (pravopisne, leksičko - semantičke, gramatičke), stilske i stilističke greške, sa kojima se svakodnevno susrećemo u jeziku sredstava masovnog informisanja.

Svaki stil počiva na određenoj vrsti razmišljanja i zaključivanja. Takva informacija nosi u sebi podatke o kvalitetu misli (širini, dubini, elastičnosti, brzini i sl.) i o tipu mišljenja - jedne funkcionalne stilove karakteriše apstraktno mišljenje (naučni stil), druge slikovito (književnoumjetnički), treće praktično (razgovorni stil). Psihološka informacija nije manje važna: stil je informacija o individualnim osobinama pošiljaoca poruke, o njegovoj psihičkoj aktivnosti i ponašanju. Stil je, između ostalog, forma izražavanja temperamenta, koji leži u podlozi svih funkcionalnih stilova. Stoga se za određivanje psihološkog tipa individue može koristiti i njegov stil izražavanja. To se naročito odnosi na usmene forme. Informaciju o temperamentu faktički daje svaki funkcionalni stil. Psihološka informacija je manje izražena u svim onim tekstovima u kojima je subjektivizacija minimalna, a objektivizacija maksimalna. Nju je, konkretno, mnogo teže, a ponekad i nemoguće, zapaziti u strogo naučnom stilu, informativnim žanrovima PS, diplomatskom stilu, poslovnom stilu i sl. Individualna psihološka informacija je, pak, gotovo potpuno isključena u tekstovima koji imaju kolektivnog autora (npr. zakonodavo - pravni stil). Svaki se stil rađa na određenoj emocionalnoj osnovi i svaki dolazi kao rezultat određenog emocionalnog stanja i određenog emocionalnog stava. U PS emocionalna nota je prisutna, ali samo u nekim njegovim vidovima. Informativni žanrovi potpuno su neemocionalni, u analitičkim samo donekle može postojati takav tonalitet (npr. u kritičkim osvrtima), dok je u književnopublicističkim vrlo izražen. Oratorski stil je, globalno posmatrano, emocionalno obojen i emocionalno usmjeren (usmjeren na izazivanje emocija), s tim što stepen emocionalnosti varira od slučaja do slučaja. Npr. neki su politički govori veoma suhoparni, ali ima i vrlo nadahnutih. Pri tome je karakteristično sljedeće: ako govornik čita unaprijed pripremljen tekst, emocija kao da se potiskuje, pritupljuje, ako se pak čita "iz glave", sama komunikativna situacija (atmosfera, raspoloženje, zainteresovanost, odobravanje, oduševljenje i sl.) potiče oratora na veće ispoljavanje unutarnjih preživljavanja. Pri tome i kod govornika i kod slušaoca može doći do euforničnih stanja, do oratorskog transa i kolektivne hipnoze (tipičan su primjer Hitlerovi govori). Tome posebno doprinose neverbalna sredstva (poza, gestovi, intonacija, artikulacija itd.).

Fiziološka informacija nije toliko relevantna za funkcionalne stilove, ali na nju treba obratiti pažnju. Recimo, informacija da jezički izraz pripada nekom od polova (polna informacija) predstavlja interes za analizu PS zbog tzv. ženske štampe, koja se, prema najnovijim istraživanjima, u mnogo čemu razlikuje od ostale štampe (u izboru sadržaja, odbiru jezičkog materijala, struktuiranju građe i sl.).¹ Potpuna suprotnost ženskoj štampi su časopisi za muškarce, posebno oni pornografskog karaktera.

Socijalna informacija pokazuje da autor pripada nekom društvenom sloju, nekoj klasi ili socijalnoj grupi. U pojedinim funkcionalnim stilovima osjetno je smanjena mogućnost njenog prisustva. Jedan od njih je i PS.

Teritorijalna informacija odnosi se na podatke o prostornoj lociranosti pošiljaoca poruke. Njeni tipični nosioci su varijantski polarizovana i dijalekatski izdiferencirana jezička sredstva. U našem PS zapaža se specifičnost - naporedna upotreba varijantski obojenih jezičkih jedinica, što je naročito prisutno u bosanskohercegovačkim listovima i časopisima. Neke novinske kuće donijele su i posebne kodekse kojima se regulišu ova pitanja.

Pored informacije o pošiljaocu, stilovi prenose informaciju o primaocu, koja može biti eksplicitna i implicitna. Ova posljednja zahtijeva pri dekodiranju izvjestan napor. Direktnu informaciju o tome sadrže samo neki stilovi. To se, prije svega, odnosi na epistolarni stil, koji smo u našoj tipologiji svrstali u međustilove zbog toga što epistolarne forme imaju svi funkcionalni stilovi (izuzev, naravno, razgovornog). U PS to su otvorena pisma, pisma čitalaca i sl.

Funkcionalni stilovi na različit način i u različitoj mjeri sadrže informaciju o odnosu pošiljaoca i primaoca. Ovdje se radi o dvojakoj korelaciji - odnosu pošiljaoca prema primaocu i odnosu primaoca prema pošiljaocu. Pošiljalac doživljava primaoca kao nekog kome je potrebna svježa i aktuelna informacija o svakodnevnim zbivanjima. Novinar u procesu komuniciranja, u principu, ne želi da ulazi u unutarnji svijet primaoca, ne želi da mu daje neku umjetničku istinu (kako to radi književnik) niti nastoji da ga odvede u svijet naučnih apstrakcija (što čini znanstvenik) - njegov je cilj da mu saopšti o onome što se zbiva oko njega. Ali i ovdje se ne može bez djelovanja tako karakterističnog za književnoumjetnički stil, novinarska informacija uvijek iza sebe ima određen fon, uvijek je plod nekog stava, ove ili one uređivačke ili neke druge politike. Ona je, u suštini, tendenciozna, i po izvoru, i po načinu plasiranja, i po obimu, i po karakteru, i po razmještanju u informativnom prostoru. Njome se kod primaoca agituje za nekoga ili za nešto (agituje se prikriveno ili otvoreno), propagira se određena ideja, vrši ograničena ili totalna indoktrinacija. Novinarska informacija ponekad je, iz tih razloga, svjesna dezinformacija. Zato je iskusan recipijent često prima s rezervom, često sumnja u nju. Ako s time u vezi provedemo paralelu sa drugim funkcionalnim stilovima reći ćemo sljedeće. Sumnja primaoca u informaciju umjetničkog teksta nepotrebna je jer se zna da je njegov sadržaj plod mašte, stvaralačkog piščevog pristupa i da su u njemu autentičnost i istinitost relativni pojmovi. Sumnja koja dolazi u procesu dekodiranja naučne poruke razumljiva je: znanost se i drži na sumnji, u njoj ništa nije sveto, konačno, niti je vječna istina. Drugim riječima, ako čitalac ne vjeruje piscu, to je neobično; ako ne vjeruje naučniku, to je razumljivo; ako čitalac ne vjeruje novinaru, to je indikativno: zna se da umjetnička istina nije realna istina, da je naučna istina horizont prema kome se ide i do kraja nikada ne stiže, da je novinarska istina izraz određenog monopola, te da je u funkciji toga monopola.

Stilovi se mogu posmatrati i kao izvori informacije o kanalu i okolnostima pod kojima se odvija komunikacijski proces. Takva informacija daje podatke o uslovima pod kojima teče opštenje (mogu biti normalni i nenormalni - npr. buka, bolest, vremenska oskudica i sl.). Neke od ovih okolnosti stalni su pratilac procesa nastajanja pojedinih funkcionalnih stilova. Novinarski tekstovi velikim se dijelom pripremaju u vrlo kratkim rokovima i psihičkoj napetosti (stoga novinari, po statistici, dugo ne žive). Postoje slučajevi kada se piše i po normi: novinar, recimo, mora napisati određen broj priloga u toku mjeseca.

Funkcionalne stilove karakteriše osoben lanac nastajanja. Prvo, oni su nečiji proizvod, drugo, namijenjeni su nekom recipijentu, treće, imaju fizičku realizaciju. Autori ogromne većine tekstova svih funkcionalnih stilova su pojedinci. U novinarskom stilu najveći dio tekstova pripremaju upravo oni. Kolektivni autor pojavljuje se samo u nekim slučajevima: kada se radi o zajedničkom izvještavanju o nekom događaju ili manifestaciji (skupštinski izvještaji, sportske reportaže i dr.), ukoliko se iznosi stav redakcije (uvodnik, redakcijski komentar, redakcijsko pismo i sl.). U sistemu funkcionalnih stilova postoji široka lepeza odnosa između pošiljaoca i primaoca. Prirodi PS uopšte ne odgovara zatvoren informacijski proces. Sredstva javnog informisanja (štampa, radio, televizija) u cjelini su

(1) V.npr. niz radova o jeziku ženske štampe u časopisu Delo (Beograd, 1981, br. 4, s.15-105), kao i rad Damira Kalodere Jezik i spol (Godišnjak SDPLJ, Beograd, 1979, 3. s. 109-114).

okrenuta masovnom recipijentu - novinar nikada ne stvara samo za sebe. U PS primjetno je nastojanje da čitalac, slušalac ili gledalac sa što manje napora i u što kraćem vremenu dekodira informaciju. Zato su ovome stilu neophodni, u izvjesnoj mjeri, i klišeji (pogotovo u informativnim žanrovima). Ustaljenim izrazima recipijent se navikava na određen način plasiranja informacije, koji se ponavlja svaki čas, svaki dan, u svakom broju, u svakoj emisiji. Navika primanja raznoobrazne informacije jednoobraznim prenosnim mehanizmom dovodi do maksimalnog stepena automatizma u dekodiranju, što i jeste cilj šablonizacije i unifikacije koje se primjenjuju u PS, a koje posebno dolaze do izražaja u administrativnom stilu. Stoga se u ovim stilovima oni ne mogu smatrati stilskom greškom, nedostatkom i balastom, iako koji put dobijaju ekstremne dimenzije. Ako bismo tražili osnovne razloge za unifikaciju (smanjivanje raznorodnosti tekstova jednake funkcionalne namjene) i standardizaciju (utvrđivanje i primjena pravila za oblikovanje tekstova radi ekonomičnosti), rekli bismo da su to sljedeći: skraćivanje vremena za dekodiranje, tačnost i pouzdanost.

U dekodiranju funkcionalnih stilova značajnu ulogu igra apriorna informacija. Kao što se u procesu kodiranja pošiljalac orijentise na primaocu u informacijsku podlogu u formi presupozicije tako se i primalac u procesu dekodiranja oslanja na svoje stečeno znanje, iskustvo i podatke o obliku apriorne ili bazne informacije. U suštini, svaki funkcionalni stil ima tekstove koji zahtijevaju takvu informaciju. Recimo, u PS, s jedne strane, imamo obične informacije, za koje nije potrebna veća apriorna informacija, a s druge, složene komentare, koji zahtijevaju poznavanje materije o kojoj se govori.

Stilovi mogu obrazovati jednostavne i složene kodne kombinacije. U njima se prepliću tri vrste kôdova: prirodnojezički kôd, vještački jezički kôd i neverbalni kôd (vanjezički sistem znakova). Prirodnojezički kôd je ljudski jezik, jezik koji, u pisanoj i usmenoj formi, služi kao osnovno sredstvo komuniciranja. Vještački jezički kôd je pomoćni jezik stvoren od strane čovjeka radi lakšeg i bržeg sporazumijevanja u određenim vrstama ljudske djelatnosti. Neverbalni kôd čini tzv. kinetički govor ili jezik gestova (znaci kojim se, pomoću pojedinih dijelova tijela, poze, gestova, kretnji, prenosi informacija). Ako funkcionalni stil čini isključivo prirodnojezički kôd, imaćemo jednostavan semiotički sistem (jednostavan u onome sada govorimo). U ostalim biće složena kodna kombinacija. Međutim, i jednostavna kodna kombinacija (funkcionalni stil isključivo u formi prirodnojezičkog kôda) ima više mogućnosti, jer prirodni jezik sadrži dvije vrste abeceda - abecedu slova i abecedu fonema. To znači da funkcionalni stil može biti isključivo fonemski kôd, isključivo slovni kôd i mješoviti binarni kôd (fonemski kôd + slovni kôd). Tipičan primjer za ovaj treći kôd jeste prezentiranje vijesti u TV informativnim emisijama: novinska se informacija pismeno pripremi, a onda se tokom emitovanja usmeno saopštava uz dodavanje pisanog teksta (on, recimo, može doći u spikerovoj pozadini ili kao jedini vizuelni sadržaj na ekranu).

Prirodnojezična binarna kodna kombinacija ima nejednaku primjenu u funkcionalnim stilovima. Ona je najizraženija u razgovornom i PS, kao i u nekim usmenim formama drugih funkcionalnih stilova. U PS posebno je karakteristična za informativne, dokumentarne i zabavne TV žanrove, čija priroda omogućuje smjenu fonemske i slovne abecede. Kodno prebacivanje veoma se često upotrebljava u TV dnevniku (u njemu pisani tekst dolazi kao pojašnjenje, kao ilustracija i nadopuna onoga što se saopštava usmenim putem). Ponekad se slovni kod zamjenjuje fonemskim, čime se narušava ustaljena struktura koda i postiže jači ili slabiji stilistički efekat. Tipičan je primjer putopisna serija *Hodoljublje*, u koje se pisana informacija o tehničkoj realizaciji (što se na kraju daje) svjesno zamjenjuje usmenom. Sam je postupak u skladu sa karakterom serije: izostavlja se pisani tekst, samo Zuko Džumhur hoda i priča. Inače, u kodnom prebacivanju uvijek postoji primarna i sekundarna abeceda.

Kombinacija prirodnog i vještačkog jezika primjenjuje se u onim funkcionalnim stilovima u kojima je prirodnojezički kod nedovoljan, neprecizan i nemoćan da prenese informaciju. Na ovoj ravni naučni i književnoumjetnički stil zauzimaju krajnje pozicije, a publicistički i administrativni se smještaju između njih, dok se razgovorni, zbog svoje monokodne (fonemske) prirode, nalazi u osobenoj situaciji.

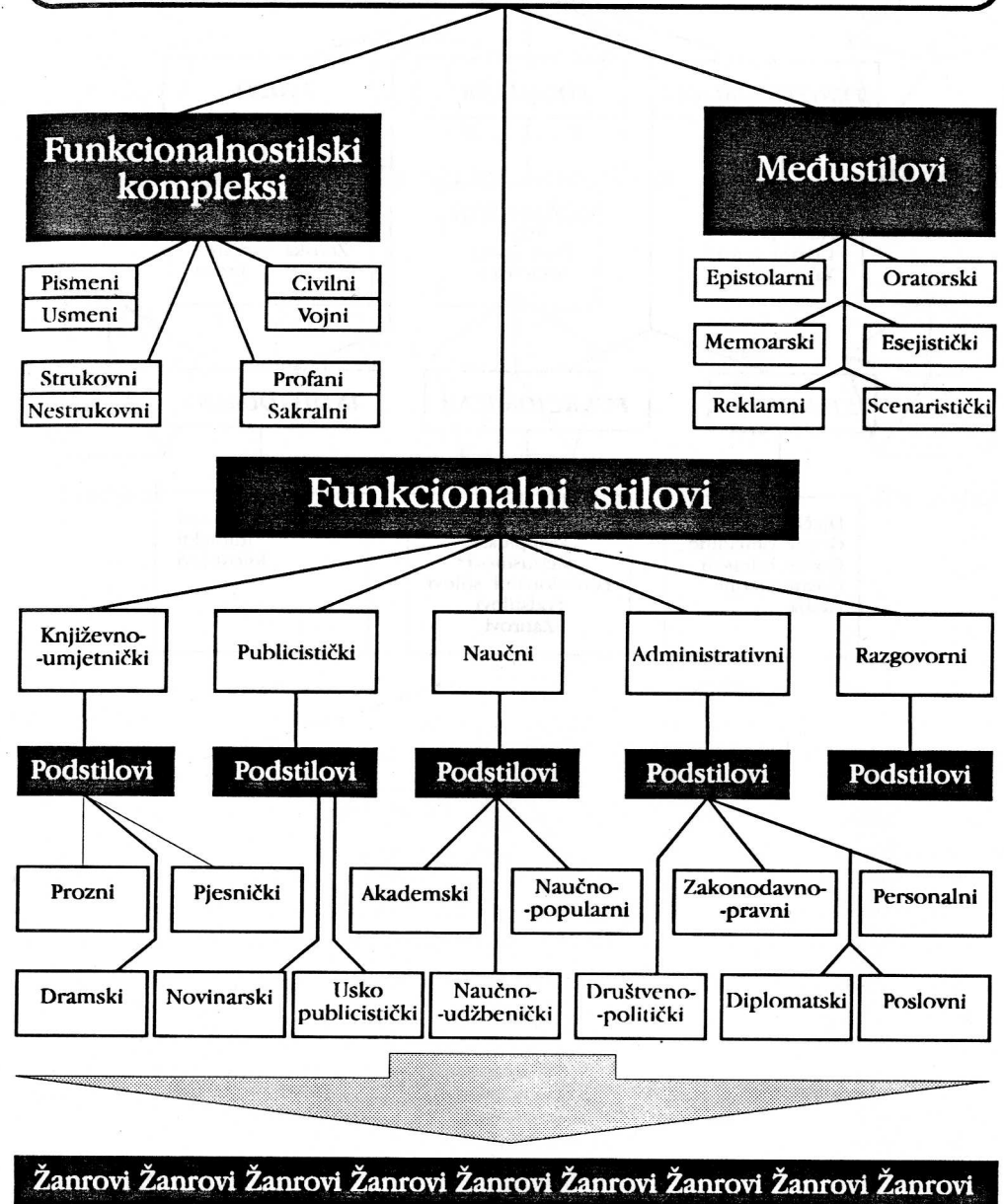
U semiotici funkcionalnih stilova posebno mjesto zauzimaju sheme, skice, crteži, tabele, spiskovi, grafički znaci, slike, karikature, zvuci i dr. Naime, ma koliko bio bogat, razvijen i usavršen, prirodnojezički kod nije u stanju da sam prenosi svu moguću informaciju. Stoga se u prostornu ravan prirodnojezičkog koda ponekad unose posebna nejezična semiotička sredstva čija se funkcija sastoji u dopunjavanju, preciziranju i pojačavanju informacije koju prenosi jezički sistem znakova. Takva sredstva nazvaćemo vanjezičnim funkcionalnim pojačivačima. Već u samome pristupu problemu jasno je da je njihova upotreba po pojedinim stilovima veoma različita. PS ima dosta bogat sistem pojačivača, u kome se posebno izdvaja fotografija, karikatura, crtež, vinjeta, okvir i grafička obrada slova. Slika u PS ima tri osnovne funkcije: da privuče recipijentovu pažnju, da konkretizuje i dopuni tekstualnu informaciju i da razbije prostornu monotoniju. U zavisnosti od namjene slika dobija u kompoziciji novinskog prostora svoje mjesto, svoje dimenzije, svoju boju. Bitno je istaći da ona uvijek korespondira sa prirodnojezičkim kodom. Karikatura dolazi kao zamjene za sliku i kao posebna vrsta vanjezične poruke. Njena je vrijednost u tome što se samo u nekoliko poteza može izraziti čitav jedan događaj, prezentirati kompletna ličnost, iznijeti potpun stav o nečemu. To je vrlo jezgrovita, lakonična, upečatljiva i originalna informacija, za koju bi bilo potrebno pripremiti čitav tekst a da se ipak ne nadomjesti informacijske vrijednosti karikature.

U nekim publicističkim žanrovima karikatura je gotovo nezamjenjiva (npr. u satiričkim i humorističkim priložima). Specifičnost su ovoga načina izražavanja i okviri u koje se smještaju tekstovi i pomoću kojih se novinska informacija razvrstava, a prostor dijeli. U PS posebno je važna grafička obrada slova: kao ni u jednom drugom funkcionalnom stilu veličina, nacrt i boja slova imaju tako izraženo informacijsko značenje. Njihovim raznorodnim struktuiranjem novinski prostor dobija na preglednosti, jezička se informacija klasificira prema značaju, a jednoličnost ublažava ili potpuno eliminiše. Veličinom slova stvara se posebna gradacija u nazivima pojedinih segmenata novinskog prostora: naslov glasila - naslov rubrike - naslov teksta - nadnaslov - podnaslov - međunaslov itd. (u samome tekstu grafika takođe biva izdiferencirana). Time se postiže lakše i jednostavnije dekodiranje poruke, a prije svega omogućuje brža selekcija i izbor informacije koja je potrebna primaocu i za koju je on zainteresovan. U okviru PS poseban slučaj predstavljaju stripovi i enigmatski žanrovi. Naime, dok je u većini novinskih tekstova vanjezični sistem znakova neobavezan i usputni pratilac prirodnojezičkog koda, dotle je u ova dva vida izražavanja situacija sasvim drugačija: i strip i enigmema predstavljaju znak sa dva potpuno ravnopravna dijela - slovni i geometrijskim. U stripu, kao u priči u riječi i slici, oni su neraskidivo povezani - odbacimo li jedan od njih, uništavamo sam strip kao žanr. U njemu se slovni i geometrijski kod naslanjaju jedno na drugo, oni se kontinuirano prožimaju i dopunjuju. Strip je od početka do kraja dijaloška forma sa, naizgled, jednostavnom strukturom (riječ + slika). Što se tiče enigmema (križaljki i sl.), od stripa se razlikuju u sljedećem. Prvo, enigmatski tekstovi uvijek su nezavršeni tekstovi, a strip je konačno uobličena jezička konstrukcija. Drugo, u stripu dvije osnovne informacijske linije, čiji su nosioci riječ i slika, idu paralelno i teško je reći čime počinje komunikacija - slovni ili geometrijskim kodom; u enigmemi se ne radi o paralelnom, nego o sukcesivnom procesu: u njoj se uvijek počinje pitanjem, a završava odgovorom (obrnuto je proces nemoguć). Treće, enigmema je kompoziciono složenija od stripa. Obična ukrštenica ima sljedeće elemente: 1) uvodni tekst (sa dva dijela označena riječima "Vodoravno" i "Uspravno"); 2) "geometrijski" tekst (isto sa dva elementa: linijama i brojkama); 3) ulazni tekst - tekst koji primalac unosi; 4) rješenje koje daje pošiljalac. Četvrto, informacija što dolazi iz osnovnih linija stripa je analogna, a u

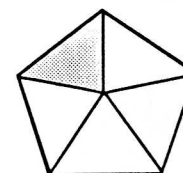
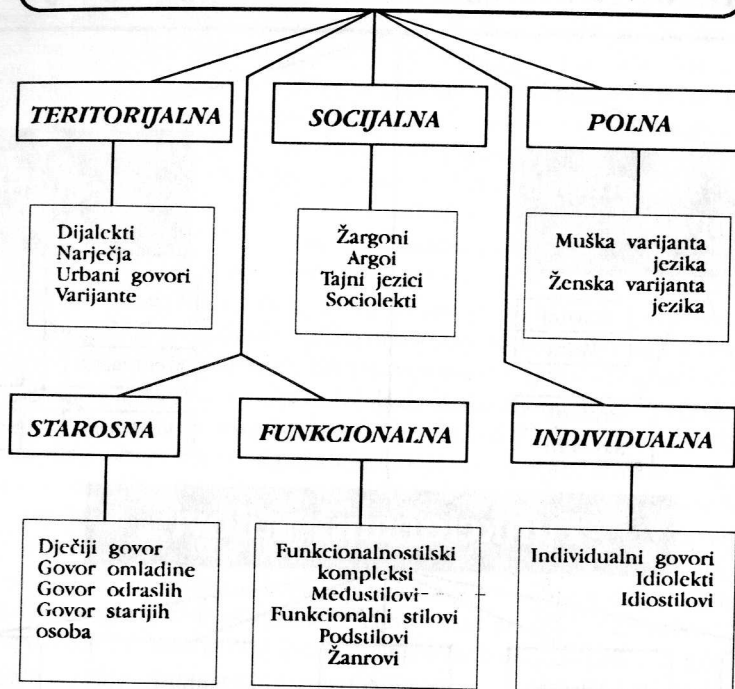
križaljci diskretna, u stripu informacijski procesi teku u kontinuitetu, a u ukrštenici su isprekidani (prvo se sastave pitanja, zatim se nalaze odgovori, onda dolazi konačno rješenje). Strip se može dati u nastavcima, a enigmama ne može, ali zato njen prvi i drugi dio (uvodni i geometrijski) obično dolaze u jednom broju, četvrti (rješenje) u drugom broju, dok je treći (ulazni tekst) uvijek između njih. I posljednja razlika: u percipiranju stripa primalac zauzima pasivnu poziciju (on samo prima informaciju), a u enigmama aktivnu (on je zajedno sa pošiljaocem ravnopravan autor, bolje kazano: on je koautor konačnog teksta). Na ovome planu stripu su bliske neke forme filmske umjetnosti. Najsloženiji i najbogatiji sistem znakova ima televizija. Dok se u štampi može govoriti o binarnom kodu, televizija ima složen semiotički kod, koji obuhvata: 1. prirodnojezički kod - slovni, fonemski i slovnofonemski, 2. zvukovni kod - muzički zvuci, prirodni i vještački šumovi, 3. slikovni kod - dinamički i statički. Pošto postoji bogata i raznorodna kombinacija abeceda, ukupan TV kod je višeslojan semiotički sistem u kome je prirodni jezik stožer informacijskog procesa. Stoga ako želimo da televizijski jezički izraz promatramo kao kompleks u svoj njegovoj sveukupnosti, moramo ga dovesti u vezu sa ostalim znakovnim podstistemima (zvukovnim i slikovnim), koji sa njim obrazuju jedinstvenu cjelinu. Za semiotiku ovoga žanra i za TV publicistiku bitni su odgovori na sljedeća pitanja: kakav je odnos između slovno i fonemskog sistema znakova, šta se dobija dvočlanom kombinacijom (jezički kod + zvukovni kod, jezički kod + slikovni kod), a šta tročlanom (jezički kod + zvukovni kod + slikovni kod), kakvi znakovni interkacijski odnosi vladaju u pojedinim TV žanrovima, koliko se može govoriti o hijerarhiji kodova i sl. U prirodnojezičnom znakovnom sistemu televizije osnovna abeceda je fonemska, a slova dolazi kao dopuna. Na televiziji postoji izražena tendencija da se što manje pojavljuje pisani tekst, a da se više čuje živa riječ, više se cijeni živo izlaganje, nego čitanje. Slovni kod dolazi kao dinamička informacija (npr. podaci o tehničkoj realizaciji na početku ili na kraju emisije) i kao statička informacija (tekst što određeno vrijeme stoji na ekranu, recimo "Mali predah", "Smetnje", "Vijesti" i, uopšte, mnogobrojne špice koje idu uoči ili poslije emitovanja neke emisije ili priloga). Kombinacija jezičkog i zvukovnog koda nastaje u spoju govora (usmenog ili pismenog) i muzičke pratnje ili zvučne pozadine. Muzička pratnja primjenjuje se u nizu slučajeva: u informativnim emisijama (prilikom čitanja nekih priloga), u reklamnim spotovima, zabavno - muzičkim emisijama i sl. Zvučna pozadina veoma je prisutna u prenosima sportskih događaja, političkih zbivanja, kulturnih manifestacijama itd. Kombinacija jezički kod + slikovni kod pojavljuje se u informativnim emisijama, najavama i odjavama. Osnovni i najsadržajniji pojava oblik funkcionisanja televizije je tročlana kombinacija: jezički kod + zvukovni kod + slikovni kod. U odnosu na televizijsku, radio - publicistika je uži semiotički sistem u tom smislu što je kraći za jednu dimenziju - vizuelnu. To je u pravom smislu binarni kod (prirodnojezički kod + zvukovni kod)

Umjesto zaključka. PS zauzima osobeno mjesto u sistemu opšte razgradnje jezika i funkcionalno stilskog raslojavanja jezika. To osobeno mjesto potenciraju sljedeće karakteristike: 1) interakcijska isprepletenost, 2) dvovidska forma (pismena i usmena), 3) žanrovska raznovrsnost, 4) informacijska raznorodnost, 5) izukrštanost semantičke, stilističke, standardnojezičke, stilske, socijalne i teritorijalne informacije, 6) znakovna usloženost, 7) bogatstvo kodnih kombinacija, 8) poroznost granica, 9) specifična ekstralingvistička uslovljenost, 10) osobena realizacija osnovnih funkcija jezika (opštenja, saopštenja, djelovanja), 11) karakteristična paradigmatika i sintagmatska struktuiranost, 12) autorska obojenost, 13) različitost komunikacijskih procesa (monoprocesa, difuznih procesa, fokusnih procesa i fokusno - difuznih procesa) itd.

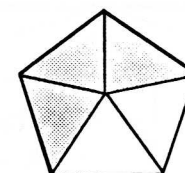
FUNKCIONALNOSTILSKA DIFERENCIJACIJA JEZIKA

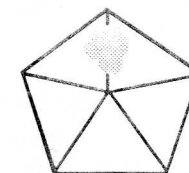
GLOBALNA DIFERENCIJACIJA JEZIKA

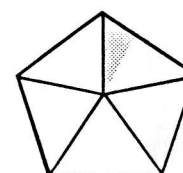
Funkcionalni stil

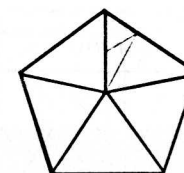
Funkcionalnostilski kompleks

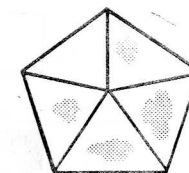
Medustil

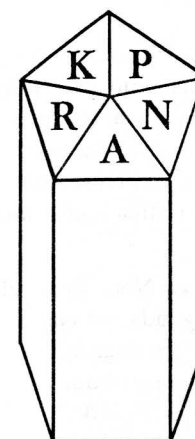
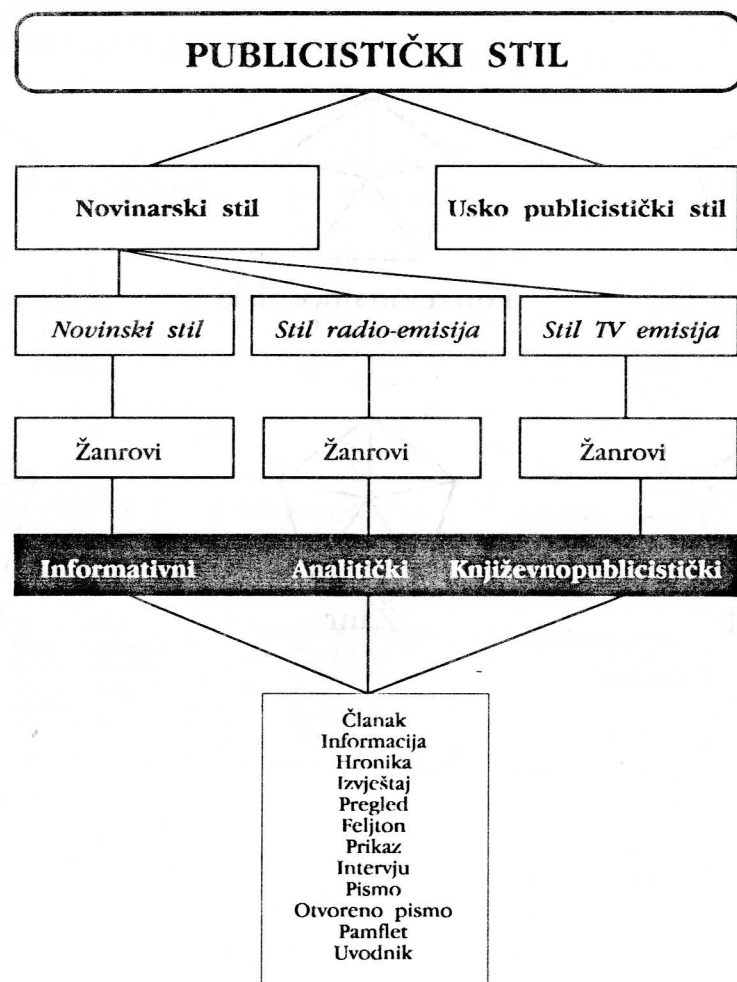
Podstil

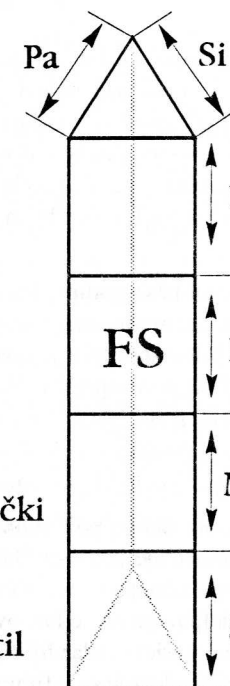
Žanr

Tonalitet

K - književnoumjetnički stil
 P - publicistički stil
 N - naučni stil
 A - administrativni stil
 R - razgovorni stil

Pa - paradigmatica
 Si - sintagmatika
 FS - funkcionalni stil
 F - fonetsko-fonološka struktura
 L - leksička struktura
 M - morfološka struktura
 S - sintaksička struktura